

// Tegen het gif van
publiek wantrouwen
is geen collectief
contract bestand //

Bewijslast ligt nu bij de financiële instellingen

“De financiële instellingen – zowel de banken als de pensioenfondsen – moeten beseffen dat de bewijslast nu bij hen ligt. Ze hebben heel ingewikkelde producten op de markt gebracht en ze begrijpen de risico’s als geen ander. Dan heb je ook de plicht om de consument bij de hand te nemen en die producten uit te leggen.” Een beroepseed voor financiële adviseurs en een soberder beloningsbeleid kunnen er volgens **Paul Tang** aan bijdragen de kloof tussen publiek wantrouwen en worstelende instellingen te verkleinen.

Tang constateert dat financiële instellingen nog niet goed weten hoe ze met het publieke wantrouwen moeten omgaan. “In zijn klassiek geworden studie *Exit, Voice and Loyalty* (1970) laat Albert Hirschman zien dat mensen twee manieren hebben om hun ongenoegen kenbaar te maken. Als een product je niet bevalt ga je naar een ander toe (exit). Banken zijn daar erg gevoelig voor. Voor sommige producten kan je echter maar bij één aanbieder terecht. Veel mensen zitten verplicht bij één pensioenfonds. Die instellingen kun je alleen maar beïnvloeden door je stem te verheffen (voice). Op dit moment hebben we een vreemde situatie in Nederland. Bedrijven in de publieke sector zijn altijd gewend geweest om goed te luisteren naar hun afnemers, maar moeten nu meer bedrijfsmatig gaan werken. Ze krijgen te maken met het exit-mechanisme, terwijl ze van oudsher sterk gericht waren op voice. Bij banken is het omgekeerde gebeurd. Ze waren altijd beducht voor een exodus van hun klanten, maar ze zijn nu het onderwerp geworden van een enorme maatschappelijke discussie. Je ziet dat ze daar niet goed raad mee weten.”

Op dit moment is er geen publieke agenda voor de sector als geheel, zegt Tang. “Individuele banken proberen wel onderwerpen te agenderen, maar ze opereren nogal onbeholpen. Dat zag je bijvoorbeeld bij het voorstel van Rabobank-topman Piet Moerland om terug te keren naar de annuïtaire hypotheek. Het voorstel werd meteen afgeschoten door Mark Rutte. Banken zullen de regie meer naar zich toe moeten trekken.”

Tang vindt niet dat de focus in het debat te veel op het bonusbeleid ligt. “Je moet niet vergeten dat maatschappelijke debatten voor een groot deel over normen en waarden gaan. Een enkel geval –denk aan de exorbitante bonus voor Rijkman Groenink – zegt soms iets over een norm die mensen graag zien of een waarde die politieke partijen vertegenwoordigen. Banken begrijpen dat niet. Als politicus moest ik dat ook leren. Neem het 60 procentstarief in de inkomstenbelasting (dat eind jaren negentig werd afgeschaft, LK). Ik vind dat Nederland behoorlijk ongelijk verdeeld is, op het gebied van inkomen maar zeker als het gaat om vermogen en kansen. Zou de ongelijkheid heel veel minder worden door de introductie van een 60 procentstarief? Natuurlijk niet. Maar als symbool – en daarmee als uitdrukking van een bepaalde waarde in de samenleving – vind ik het heel goed. Het is ook heel omstreden, maar dat hoort bij de politiek. Je moet soms radicale keuzes durven maken.”

DIENENDE ROL

Financiële instellingen zullen hun eigenbelang ondergeschikt moeten maken aan het belang van hun klanten en een meer dienende rol moeten spelen. Tang is op zich een voorstander van heldere en eenvoudige ‘basisproducten’, maar dat betekent niet dat banken wat hem betreft alle complexe producten overboord zouden moeten zetten. “Op het moment dat een product complex is, heeft de financiële instelling een belangrijke zorgplicht. 80 procent van de mensen begrijpt de financiële producten niet.

Eigenlijk begrijpen ze niet wat het begrip ‘risico’ inhoudt. De mensen die dit wel begrijpen werken voor een deel bij financiële instellingen. Zij zullen die 80 procent bij de hand moeten nemen om goede beslissingen te nemen. Dit vraagt om een andere cultuur bij financiële instellingen. Mensen die naar een dokter gaan willen niet weten hoe hun lichaam in elkaar zit, maar willen wel horen wat verstandig is. Ze vertrouwen op hun dokter. Net als artsen zouden financiële adviseurs – of ze nu bij een bank werken of als zelfstandige – zich moeten realiseren in welke kwetsbare positie hun klanten verkeren. Daar hoort ook een beroepscode bij die dit onderkent en de betrouwbaarheid van de adviseur onderstreept.

“Op dit moment zie ik niemand die in staat is een brug te slaan tussen het wantrouwe publiek en de worstelende instellingen. Van beide kanten zullen stappen moeten worden gezet om ervoor te zorgen dat de kloof kleiner wordt. Een eed en een soberder beloningsbeleid passen daarbij. Voor een deel zijn dit symbolische maatregelen, maar het gaat hier over de normen en waarden in de financiële sector. Waarom wil ik graag dat die kloof kleiner wordt? Omdat de financiële sector een hele belangrijke functie heeft. Recent onderzoek laat zien dat landen met een grote financiële sector in termen van toegevoegde waarde eigenlijk minder hard zijn getroffen door de kredietcrisis, met uitzondering van Ierland en IJsland. Zwitserland heeft het heel goed gedaan en Nederland is ook niet zo slecht door de crisis gekomen. Een relatief grote financiële sector hoeft geen nadeel te zijn, het kan zelfs een voordeel zijn. Het publiek heeft op dit moment geen oog voor de belangrijke maatschappelijke functie van de financiële sector, maar staat vroeg of laat wel garant voor diezelfde sector. Het wantrouwen tegen de redding van de banken in 2008 was heel groot. Dat wreekt zich nu als het gaat om de redding van Griekenland en Portugal.”

GIFTIG PENSIOEN

De soap rond de onderhandelingen over een nieuw pensioenstelsel kan het publieke vertrouwen in banken en pensioenfondsen nog verder aantasten, waarschuwt Tang. “Het is nu al zo dat jong denkt dat jong de rekening betaalt en oud denkt dat oud de kloof is. Tegen het gif van publiek wantrouwen is geen collectief contract bestand”, schrijft hij in een van zijn columns in de *Groene Amsterdammer*. “Met het vertrekpunt van het pensioenakkoord is overigens weinig mis: langer leven betekent langer werken en een lager beleggingsresultaat betekent een lager pensioen.” Het pensioenakkoord is volgens Tang

PUBLIJK WANTROUWEN VERTROEBELT PENSIOENDEBAT

Anno 2011 is het vertrouwen in pensioenfondsen nog lager dan dat in banken. De deelnemers houden hun hart vast: ze vrezen op te moeten draaien voor onvoorziene tegenvallers en/of wanbeheer bij de pensioenfondsen. Jongeren denken de rekening voor ouderen te betalen, terwijl ouderen op hun beurt denken die zelf te betalen. Het pensioenakkoord van werkgevers en werknemers slaagt er niet in het wantrouwen te doorbreken, schrijven Paul Tang en Sweder van Wijnbergen in het discussiestuk ‘Risico van rentenieren’ in opdracht van Holland Financial Centre. Het pensioenakkoord vertoont wat hen betreft drie grote gaten. Ten eerste is het akkoord niet duidelijk over welk pensioen deelnemers kunnen verwachten, zodat ze nog steeds te veel blijven verwachten. Met andere woorden: *de droom blijft in stand*. Ten tweede belooft het akkoord dat de pensioenen in het nieuwe stelsel sneller weer prijzen en lonen zullen volgen dan in het oude stelsel. Dit wordt bereikt via een hogere rekenrente om de toekomstige verplichtingen te waarderen. Tegelijkertijd worden pensioenfondsen niet verplicht om buffers aan te houden. “Zo begint een pensioenfonds op een piramidespel te lijken. Wie het eerst komt, het eerst maalt.” Ten derde laat het akkoord de verschillen *binnen* de generaties intact. Volgens berekeningen van het CPB is een laagopgeleide man (met een lagere levensverwachting) ruim een kwart van de ingelede premies kwijt aan hoogopgeleiden (17%) en aan vrouwen (9%). Tang en Van Wijnbergen spreken in dit verband van een “niet te verdedigen perverse solidariteit”. Om een onredelijke lastenverdeling tussen en binnen generaties te voorkomen, moet het pensioenakkoord volgens hen worden gerepareerd. “Het herstellen van het vertrouwen begint met een duidelijker contract waarin elke generatie duidelijkere waarborgen kan terugvinden en waaraan elke generatie vertrouwen kan ontleenen.”

echter halfhartig. “Het schrijft weinig dwingend voor hoe een pensioenregeling vorm moet krijgen. Bovendien is onduidelijk hoe oude, gegarandeerde rechten en nieuwe, onzekere rechten ‘in elkaar gevaren’ worden. Het is denkbaar dat het pensioen een combinatie van ‘harde’ en ‘zachte’ rechten wordt.”

Hiermee dreigt het pensioen volgens Tang “een waarlijk complex product te worden waarvan de waarde nauwelijks te bepalen is. Het is zeker zo complex als de giftige producten die bankiers in problemen hebben gebracht. Het pensioen is echter niet voor een professionele bankier maar voor de eenvoudige klant, die gemiddeld al weinig blijkt te begrijpen van samengestelde rente en die zeker niet in staat is dit product te doorgronden.”

Staan politici niet handenwringend aan de zijlijn als de sociale partners en het kabinet een wankel pensioenakkoord in elkaar timmeren? “Er is geen sprake van dat politici alleen ja en amen mogen zeggen tegen het akkoord”, zegt Tang. “De politiek heeft de hervorming van het pensioenstelsel uitbesteed aan werkgevers en werknemers. Dat is prima zolang het goed gaat. Als het niet goed gaat, zijn politici toch verantwoordelijk. Dat hebben we gezien bij de

redding van de banken. Ik verbaas me er wel over dat politici zo stil zijn over pensioen. Dit is toch een moment dat je als politicus een stempel kan zetten op een belangrijk maatschappelijk debat.”

GRATIS ADVIES

Als het aan Tang ligt zal de politiek moeten durven kiezen voor ‘back to basics’ en zeker niet klakkeloos het pensioenakkoord moeten overnemen. “De politiek moet voorkomen dat het pensioen nog complexer en nog onbegrijpelijker wordt. Ze zou moeten kiezen voor een basispolis waaraan elke afzonderlijke pensioenregeling minimaal zou moeten voldoen.”

Zorgt het gesteggel over het pensioenakkoord er niet voor dat mensen gaan beseffen dat pensioen niet zeker is? “Er wordt wellicht meer gesproken over pensioen, maar mensen schuiven nog altijd de verantwoordelijkheid af. En ze blijven schromelijk optimistisch. Ze denken nog steeds dat ze op hun 65ste kunnen stoppen. Hoe ze dat willen realiseren mag Joost weten.” Tang ziet weinig heil in een ‘pensioenbijsluiters’, zoals voorgesteld door voormalig AFM-voorzitter Hans Hoogervorst. “Het lijkt me heel nuttig om inzichtelijk te maken wat de risico’s zijn, hoe je pensioen eruit kan zien en welke scenario’s mogelijk zijn. Een bijsluiters biedt enig inzicht in de onzekerheid waar mensen rekening mee kunnen houden. Maar als je het doet in droge zinnetsjes, zal dat weinig effect hebben. Wat dat betreft geloof ik meer in de kracht van financieel advies, waarbij je mensen bij de hand neemt en hun pensioensituatie met ze bespreekt. Ik pleit ervoor om mensen één keer in hun leven recht op een gratis advies te geven. Als ze 45 worden bijvoorbeeld. Tussen 45 en 50 moet je gaan nadenken of je nog wil bijsparen. Halverwege de carrière heeft dat nog zin. Aan het eind van je carrière moet je beslissen wanneer je wil stoppen met werken. Wat mij betreft moet zo’n gratis advies niet alleen gaan over financieel maar ook over *menselijk* kapitaal. Het mag niet zo zijn dat je stopt met investeren in jezelf na je 50ste. Dat is echt het domste wat je kan doen.”

“We sparen graag met het idee om niet zelf te werken maar om ons geld te laten werken”, zegt Tang. “Maar dat is een illusie, je zult ook zelf moeten werken. Bij geld laten werken horen zoveel risico’s dat je daar niet van afhankelijk zou moeten willen zijn. Helaas zijn Nederlanders erg passief en liever lui dan moe. *We hope for the best, but we don’t prepare for the worst.* Juist in onzekere tijden zou je echter ook moeten investeren in je menselijke kapitaal om de risico’s in je financiële kapitaal goed te kunnen afdekken.” ■

VRIJDENKEND ECONOMOOR

Econoom Paul Tang (44) was drie jaar lid van de Tweede Kamer en financieel woordvoerder van de PvdA. In 2009 was hij onderwerp van een relletje omdat hij de Macro Economische Verkenningen liet uitlekken naar RTL4. Na zijn vertrek uit de Kamer in 2010 vestigde hij zich als zelfstandig adviseur en onderzoeker. Eerst als zzp’er, maar sinds 1 september in dienst van Boer & Croon. Na het jachtige en vluchtige leven als Kamerlid geniet hij van een werkritme waarin ruimte is voor projecten van een langere adem. Bij de keuze van zijn projecten staan voor Tang drie punten centraal: afgewogen analyses (“er is een overschot aan meningen en een gebrek aan analyses”), scherpe aanbevelingen (“advies moet niet vrijblijvend zijn maar verschil maken”) en een goede samenwerking met opdrachtgevers (“het proces is zeker zo belangrijk als het product”). Voor Holland Financial Centre schreef hij een discussiestuk over de kwetsbaarheid van financiële markten en de herinrichting van het pensioenstelsel (samen met de Amsterdamse hoogleraar Sweder van Wijnbergen). In samenwerking met Vereniging Eigen Huis werkt hij aan een analyse van de ‘omkeerhypotheek’ (die eind oktober gereed moet zijn). Naast onderzoeker en adviseur is Tang commissaris bij de Stichting Waarborg Eigen Woningbezit en columnist bij de *Groene Amsterdammer*.